

Freedom, as an inalienable property of a person, presupposes subjectivity, which allows meaningful development of the internal (legal awareness) and external (legal behavior) aspects of legal reality. There are phenomena endowed with subjectivity, equally endowed with freedom, therefore they are separated from each other and cannot be considered through the prism of ownership. On the other hand, there is a world of things that are not endowed with freedom, subjectivity and rights, but can receive their purpose from the owner. From Hegel's position it follows that a thing that is not endowed with a free spirit is perceived through the category of property, since it is not equal to it, so it can be appropriated by a free spirit.

A thing can be endowed with the will of a person since a person is able to find an application for it in his being to give it a purpose. This is due to the ontological hierarchy of entities that are endowed with freedom and those that do not have it, and accordingly can become property.

Freedom manifests itself through property, personal existence expands the horizons of one's belongings, and on the contrary limits them through someone else's property. Freedom is a natural property of a person that is, it is given in him which means that legal understanding cannot occur without this property. A person needs order in coexistence precisely because he has a choice otherwise legal existence would be the presence of programmed human behavior.

Keywords: *freedom, property, principle of law, human rights, Hegel, legal relations.*

УДК 340.1: 004

DOI 10.31558/2786-5835.2022.2.2

Кривешко Ірина Володимирівна,

здобувач ступеня «Доктор філософії»

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН

Метою наукової статті є формулювання поняття інформаційної культури та її аналіз як юридичного феномену.

Зроблено висновок, що інформаційна культура є багатоаспектною комплексною категорією, яка знаходить вираз у множині сфер людської діяльності, а отже, і у багатьох сферах наукового знання. Тому і її визначення буде варіативним, залежно від того, здобутки якої наукової галузі братимуться за основу.

У юридичній площині доцільно розглядати інформаційну культуру у широкому та у вузькому сенсі. У широкому сенсі інформаційна культура визначається як частина загальної культури, пов'язана з розвитком інформаційного суспільства та його технічної складової. У вузькому сенсі інформаційна культура як юридичний феномен визначається як частина правової культури, яка опосередковує втілення у практичну діяльність особи в інформаційно-технічному середовищі: 1) інформаційної грамотності (компетентностей щодо створення, виявлення, зберігання, аналізу інформації та кваліфікованого користування програмними й технічними засобами); 2) поваги до правових цінностей, прав і свобод людини і громадянина.

Заперечується роль інформаційної грамотності як попереднього етапу формування інформаційної культури. Натомість вона визнається одним зі складників інформаційної культури.

Наголошується на тому, що підвищення рівня інформаційної культури є необхідною передумовою інформаційної безпеки. Підтримується та додатково обґрунтовується позиція, що під час військових дій на території України інформаційна культура суспільства

продемонструвала тенденції до різкого стихійного підвищення, що сприяло й розвитку інформаційної безпеки, яка є важливою складовою сучасних війн.

Але для стабілізації зазначеного вище ефекту, забезпечення інформаційної безпеки має ґрунтуватися на поєднанні як юридичних, так і неюридичних засобів. Зокрема, поняття інформаційної безпеки відображається у законодавстві. Але в юридичній площині вбачається важливим закріплення і легального визначення інформаційної культури, а також стратегічних і тактичних засобів її підвищення.

Ключові слова: *інформаційна культура, інформаційна безпека, інформаційне суспільство, digital-суспільство, інформаційна нерівність, інформаційні права людини, правова культура, правосвідомість.*

Постановка проблеми. Інформаційне суспільство, яке характеризує розвиток людства на сучасному етапі, здійснює неабиякий вплив на усі сфери його існування. Інформація стає невід’ємним атрибутом та цінним активом, а навички роботи з нею та інформаційними системами взагалі стають важливим елементом соціалізації та професійного розвитку особи. Однак експоненціальне збільшення обсягів даних, постійні зміни засобів їх збору, накопичення та обробки, трансформація способів комунікації призводять і до негативних тенденцій, з-поміж яких можна виділити інформаційне відчуження та нерівність, різні види психологічних розладів в інформаційній сфері, величезну кількість порушень прав інтелектуальної власності у мережі «Інтернет», активні маніпуляції даними тощо. Одним зі шляхів подолання перелічених та інших проблем вбачається підвищення рівня так званої інформаційної культури. Проте на юридичному рівні таке завдання вбачається доволі проблематичним без визначення поняття-категоріального апарату дослідження, зокрема без формулювання поняття інформаційної культури, виявлення її ознак та складників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд сучасних досліджень у сфері інформаційної культури свідчить про те, що окреслене питання актуалізується останніми десятиліттями. Серед науковців, які опрацьовували поняття, значення та можливі шляхи підвищення інформаційної культури, можна виділити таких: М. Антонченко, Ю. Горбань, О. Коваленко, Л. Ковальчук, Т. Михайліна, О. Палеха, Ю. Палеха, Ю. Рамський та багатьох інших. Але аналіз цих публікацій дає можливість констатувати, що у вітчизняній доктрині інформаційна культура розглядалася з позицій кібернетики, філософії, культурології, психології, педагогіки, соціології, політології, водночас правові дослідження майже не приділяли уваги цьому комплексному та актуальному явищу.

Метою наукової статті є формулювання поняття інформаційної культури та її аналіз як юридичного феномену.

Основний текст. Як було зазначено вище, інформаційна культура виступає предметом досліджень різних галузей науки, тому її неможливо й недоцільно розглядати однобоко.

Як зазначає М. Антонченко, для визначення етимології поняття «інформаційна культура» потрібно провести аналіз терміна «культура» як такого. Коли ми говоримо, що людина культурна, то ми насамперед маємо на увазі, що ця особистість добре вихована, має певний рівень освіченості. Але при більш детальному аналізі, який проводять у рамках таких наук, як антропологія, етнологія, структурна лінгвістика, семіотика та теорія інформації, ми бачимо, що зміст поняття «культура» досі тлумачиться неоднозначно [1]. Тож, визначаючи поняття та значення інформаційної культури, передусім слід відштовхуватися від розуміння культури у загальному сенсі, але враховувати специфіку галузевих досліджень.

За твердженням Ю. Рамського, в історичному плані інформаційна культура розвивалася разом із розвитком форм віддзеркалення, сукупно інформаційні процеси та інформаційні потоки як своєрідний результат суб'єктно-об'єктних стосунків створили особливу царину в еволюційному перетворенні біосфери на ноосферу [2, с. 6]. Тобто інформаційна культура є продуктом виникнення та розвитку інформаційного суспільства, оскільки саме воно призвело до зміни форм віддзеркалення інформації, повністю змінивши уявлення про її розповсюдження, зберігання, сприйняття та аналіз. Як наслідок, загальне уявлення про культуру особи чи груп осіб було екстрапольовано на поведження в інформаційно-технічному середовищі (зокрема у мережі «Інтернет»).

Отже, як зазначає О. Коваленко, «будучи невід'ємною частиною культури, загалом інформаційна культура нерозривно пов'язана з “другою соціальною природою” людини. Вона є продуктом її різноманітних здібностей, виступає змістовним аспектом суб'єктно-об'єктних відносин, зафіксованих за допомогою різних матеріальних носіїв. Водночас під суб'єктом розуміють людину або соціальну групу – носія предметно-практичної діяльності та пізнання; під об'єктом – те, на що спрямована зазначена діяльність суб'єкта» [3, с. 451]. Важливість цього визначення вбачається у тому, що інформаційне суспільство видозмінює вимоги до здібностей суб'єктів інформаційних відносин, об'єктом яких виступає інформація. Йдеться не лише про технічні компетентності, які є невід'ємною передумовою розвитку digital-суспільства, а й про особливості сприйняття інформації, критичне ставлення до неї, вміння відповідно поводитися в інформаційно-технічному середовищі (зокрема у соціальних мережах). Це все має охоплюватися змістом інформаційної культури.

Ю. Палеха, О. Палеха та Ю. Горбань визначають інформаційну культуру як частину загальної культури суспільства, особистості. Вони наголошують, що її характеризує ступінь розвиненості інформаційної взаємодії та всіх інформаційних відносин. Поняття інформаційної культури відіграє важливу роль в аспекті концентрації уваги дослідників на досягнутому рівні поведження з ін-

формацією, дає змогу судити про спрямованість і швидкість змін у цій сфері з метою її подальшого розвитку саме на основі отриманих знань [4, с. 23]. Зазначене дає змогу стверджувати, що абсолютна більшість науковців сприймає інформаційну культуру крізь призму загальної культури, що є повністю виправданим в аспекті філософського співвідношення частини і цілого.

Але, досліджуючи інформаційну культуру у правовій площині, слід визнати наявність певних особливостей, які накладає юридична сфера, зокрема необхідність знаходження місця інформаційної культури у понятійно-категоріальному апараті юриспруденції. Це наштовхує на думку про доцільність визначення інформаційної культури у двох сенсах: широкому та вузькому. Причому у широкому сенсі вона визначається як частина загальної культури, пов'язана з розвитком інформаційного суспільства та його технічної складової.

Якщо ж розглядати інформаційну культуру як юридичний феномен, то у вузькому сенсі її поняття є максимально наближеним до правової культури. У спеціальних дослідженнях правова культура визначається як частина правосвідомості особи, яка опосередковує виключно практичну сферу діяльності особи та характеризується втіленням у її поведінку позитивних моделей [5, с. 54–55; 6, с. 43; 7, с. 95].

Доповнює попереднє твердження позиція В. В. Мухіна, який зазначає, що правосвідомість охоплює як позитивні, так і негативні оцінки, установки і ставлення щодо права [8, с. 7]. На підставі цього Т. В. Міхайліною та М. В. Суходолею робиться висновок, що правосвідомість охоплює позитивне сприйняття права (правова активність) та негативне ставлення до нього (деформована чи спотворена правова свідомість у всіх її проявах), а правова культура завжди характеризує позитивні дії у сфері права [6, с. 43; 7, с. 95].

Отже, правова культура є частиною правосвідомості, а як інформаційну культуру у вузькому сенсі можна визначити структурним компонентом правової культури. Отже, інформаційна культура, як юридичний феномен, у вузькому сенсі визначається як частина правової культури, яка опосередковує втілення у практичну діяльність особи в інформаційно-технічному середовищі: 1) інформаційної грамотності (компетентностей щодо створення, виявлення, зберігання, аналізу інформації та кваліфікованого користування програмними й технічними засобами); 2) поваги до правових цінностей, прав і свобод людини і громадянина.

Таке визначення дає підстави для співвідношення інформаційної культури з інформаційною грамотністю. Причому інколи ці категорії ототожнюються, хоча це не вбачається правильним. Вперше поняття «інформаційна грамотність» було запроваджено в 1977 році у США і використано в національній програмі реформи вищої освіти. За визначенням Асоціації американських біб-

ліотек, інформаційно грамотна людина – особистість, здатна виявити, розмістити, оцінити інформацію і найбільш ефективно її використовувати. Згодом поняття «інформаційна грамотність» трансформувалось у термін «інформаційна культура». Інформаційна культура розглядається як сфера буття, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві, формуванням інформаційних навичок особистості. У широкому сенсі інформаційна культура є сукупністю принципів і механізмів, що забезпечують взаємодію етнічних і національних культур, їх включення в загальний досвід людства. Інформаційна культура у вузькому сенсі це – вироблення оптимальних способів використання інформації і надання її споживачеві для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних засобів виробництва, зберігання і передавання інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформації й інформаційних засобів [9]. Отже, як можна побачити, у загальнофілософському дискурсі також виділяються вузьке та широке визначення правової культури. Хоча варто наголосити, що викладене характеризує не лише трансформацію поняття від інформаційної грамотності до інформаційної культури, а й сутнісно самого явища також. Бо інформаційну грамотність у юридичному аспекті можна вважати не попереднім етапом у формуванні інформаційної культури, а її складником, що й відображено у визначенні, яке наведено вище.

До того ж варто акцентувати на співвідношенні категорій «інформаційна культура» та «інформаційна безпека», хоча зазвичай ці поняття не розглядаються у тісному взаємозв'язку. Проте аналіз реалій інформаційного суспільства свідчить про те, що підвищення рівня інформаційної культури є необхідною передумовою інформаційної безпеки.

Висновки. У статті зроблено висновок, що інформаційна культура є багатоаспектною комплексною категорією, яка знаходить вираз у множині сфер людської діяльності, а отже, і у багатьох сферах наукового знання. Тому і її визначення буде варіативним, залежно від того, здобутки якої наукової галузі братимуться за основу.

У юридичній площині доцільно розглядати інформаційну культуру у широкому та у вузькому сенсі. У широкому сенсі інформаційна культура визначається як частина загальної культури, пов'язана з розвитком інформаційного суспільства та його технічної складової. У вузькому сенсі інформаційна культура як юридичний феномен визначається як частина правової культури, яка опосередковує втілення у практичну діяльність особи в інформаційно-технічному середовищі: 1) інформаційної грамотності (компетентностей щодо створення, виявлення, зберігання, аналізу інформації та кваліфікованого користування програмними й технічними засобами); 2) поваги до правових цінностей, прав і свобод людини і громадянина.

Заперечується роль інформаційної грамотності як попереднього етапу формування інформаційної культури. Натомість вона визнається одним зі складників інформаційної культури.

Зроблено висновок, що підвищення рівня інформаційної культури є необхідною передумовою інформаційної безпеки. Підтримується та додатково обґрунтовується позиція, що під час військових дій на території України інформаційна культура суспільства продемонструвала тенденції до різкого стихійного підвищення, що сприяло й розвитку інформаційної безпеки, яка є важливою складовою сучасних війн.

Але для стабілізації зазначеного вище ефекту, забезпечення інформаційної безпеки має ґрунтуватися на поєднанні як юридичних, так і неюридичних засобів. Зокрема, поняття інформаційної безпеки знайшло своє відображення у законодавстві. Але у юридичній площині вбачається важливим закріплення і легального визначення інформаційної культури, а також стратегічних і тактичних засобів її підвищення.

Список використаних джерел

1. Антонченко М. О. Інформаційна культура як складова загальнолюдської культури. URL: https://fi.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/2/25.pdf
2. Рамський Ю. С. Формування інформаційної культури особи – пріоритетне завдання сучасної освітньої діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2004. Вип. 1(8). С. 1–11.
3. Коваленко О. Формування інформаційної культури у майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів. *Нові інформаційні технології в освіті для всіх: неперервна освіта*. 2010. С. 450–455.
4. Інформаційна культура: навч. посіб. за ред. Ю. І. Палехи. Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.
5. Суходоля М. В. Правова культура та позитивні форми правосвідомості: теоретико-правові аспекти співвідношення: дис. ... д-ра філософ: 081 «Право». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. 205 с.
6. Михайліна Т. В. Роль інтегративного потенціалу правосвідомості у реформуванні правової системи: монографія. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. 312 с.
7. Михайліна Т. Щодо питання співвідношення правосвідомості, правової культури та правової активності. *Economic and law paradigm of modern society*. 2020. № 1. С. 92–96.
8. Мухін В. В. Професійна правосвідомість: поняття, особливості, функції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. 21 с.
9. Інформаційна культура. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>

References

1. Antonchenko M. O. Informatsiina kultura yak skladova zahalnoliudskoi kultury. URL: https://fi.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/2/25.pdf

2. Ramskii Yu. S. Formuvannia informatsiinoi kultury osoby – prioritetne zavdannia suchasnoi osvithnoi dialnosti. *Naukovyi Chasopys Natsionalnoho Pedahohichnoho Universytetu imeni M. P. Drahomanova*. 2004. № 1(8). S. 1–11.
3. Kovalenko O. Formuvannia informatsiinoi kultury u maibutnikh pedahohiv doshkilnykh navchalnykh zakladiv. *Novi informatsiini tekhnolohii v osviti dlia vsikh: neperervna osvita*. 2010. S. 450–455.
4. Paleha Yu. I., Paleha O. Yu., Horban Yu. I. P. *Informatsiina kultura*. Kyiv: Lira-K. 2020. 400 s.
5. Sukhodolia M. V. *Pravova kultura ta pozytyvni formy pravosvidomosti: teoretyko-pravovi aspekty spivvidnoshennia: dys. ... d-ra filosof.: 081 «Pravo»*. Vinnytsia: Donetskii Natsionalnyi Universytet imeni Vasylia Stusa. 2021. 205 s.
6. Mikhailina T. V. *Rol intehratyvnoho potentsialu pravosvidomosti u reformuvanni pravovoi systemy*. Vinnytsia: Donetskii Natsionalnyi Universytet imeni Vasylia Stusa. 2018. 312 s.
7. Mikhailina T. V. Schodo pytannia spivvidnoshennia pravosvidomosti, pravovoi kultury ta pravovoi aktyvnosti. *Economic and law paradigm of modern society*. 2020. № 1. S. 92–96.
8. Mukhin V. V. Profesiina pravosvidomist: poniattia, osoblyvosti, funktsii. Kharkiv. 2007. 21 s.
9. Informatsiina kultura. *Ukrainska bibliotekna entsyklopediia*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0>

Iryna Kryveshko. Information Culture as a Legal Phenomenon

The purpose of the scientific article is to formulate the concept of information culture and analyze it as a legal phenomenon.

It is concluded that information culture is a multidimensional complex category that finds expression in many spheres of human activity, and therefore in many areas of scientific knowledge. Therefore, its definition will vary, depending on the achievements of which scientific field will be taken as a basis.

In the legal sphere, it is advisable to consider information culture in a broad and narrow sense. In a broad sense, information culture is defined as a part of the general culture associated with the development of the information society and its technical component. In a narrow sense, information culture as a legal phenomenon is defined as a part of the legal culture that mediates the implementation in the practical activity of a person in the information and technical environment: 1) information literacy (competencies for creating, identifying, storing, analyzing information and qualified use of software and technical means); 2) respect for legal values, human and civil rights and freedoms.

The role of information literacy as a preliminary stage in the formation of information culture is denied. But it is recognized as one of the components of information culture.

It is noted that improving the level of information culture is a necessary prerequisite for information security. The position is supported and further justified that during the military operations on the territory of Ukraine, the information culture of society showed tendencies towards a sharp spontaneous increase, which also contributed to the development of information security, which is an important component of modern wars.

But to stabilize the above effect, ensuring information security should be based on a combination of both legal and non-legal means. In particular, the concept of information security is reflected in the legislation. But in the legal sphere, it is considered important to consolidate and legally define information culture, as well as strategic and tactical means of improving it.

Keywords: *information culture, information security, information society, digital society, information inequality, information human rights, legal culture, legal awareness.*